

Melissa G. MOYER

(Universitat Autònoma de Barcelona)

INTRODUCCIÓ

Les polítiques de planificació lingüística en les comunitats multilingües sovint pretenen modificar les funcions d'una llengua o d'una varietat i desenvolupar els elements necessaris (és a dir, l'ús de la gramàtica, el vocabulari, i l'ortografia) de manera que una llengua pugui complir un ventall complet de funcions en una societat determinada (Ferguson, 1968). Les polítiques que s'executen per tal d'assolir aquests objectius no solen prendre en consideració els estudis sobre els processos de canvi lingüístic efectuats per un parlant que adopta una llengua diferent. A més de la tria conscient per part d'un parlant d'una altra llengua i dels problemes lingüístics específics d'adquisició que això implica, també hi pot haver canvis en la llengua pròpia del parlant. La direcció d'aquests canvis dependrà de les nocions d'identitat de grup i de l'actitud envers les llengües o els codis en qüestió (Giles i Johnson, 1987).

Aquest treball investiga els canvis en el barri de Sant Andreu, a Barcelona. S'hi estudien tres variables fonològiques característiques del dialecte andalús: a) l'*aspiració*, és a dir, l'ús de la [h] o de ø per a la /s/ a final de síl·laba, b) el *seseo*, és a dir, l'ús de la [s] per a la /θ/, i c) la *iotització*, és a dir, l'ús de la [y] per a la /j/ palatal lateral. Es comparen les dades de tres fonts diferents: les dades recollides pels dialectòlegs a Andalusia (Alvar, 1972) i les dades enregistrades en cintes recollides per l'autora, corresponents a dues generacions de parlants a Barcelona, cinc nascuts a Andalusia (G1) i sis nascuts a Barcelona (G2). L'anàlisi mostra una evolució dels valors andalusos característics cap als valors estàndards. La correlació del moviment envers els valors estàndards i altres aspectes com l'adopció del català formen part del procés d'assimilació o aculturació a l'entorn local. Distingim tres patrons de canvi per a les variables fonològiques que estudiem. L'estudi inclou una introducció a la caracterització de les variacions en el castellà de Barcelona, i d'aquesta manera complementa els estudis sociolingüístics del català. Identifica també una tendència general de canvi lingüístic entre els immigrants andalusos cap a un entorn bilingüe.¹

Aquesta anàlisi de la parla de les dones andaluses immigrades pretén fer una aportació al tipus de canvi lingüístic que resulta del procés d'assimilació lingüística. Malgrat que a Barcelona s'han instal·lat immigrants de tot Espanya, l'influx d'Andalusia ha estat el de més importància, sobretot durant els anys seixanta i començament dels setanta (Strubell i Trueta, 1981; Instituto Nacional de Estadística, 1985). La importància de la comunitat andalusa, les seves característiques lingüístiques, la seva identitat com a grup i les seves actituds davant la seva cultura d'adopció no poden ser ignorades en les polítiques de planificació lingüística que aspiren a integrar aquest grup immigrant.

Un altre objectiu d'aquest treball és examinar si els immigrants andalusos han perdut o han canviat efectivament les característiques dialectals del seu lloc d'origen. Per a això,

1. L'autora agraeix l'ajuda de Mercè Lacambra, Helena Calsamiglia, Jaume Copons, Sergi Quintanal, Quim Cervera i Maria Angeles Ramirez, com també la de tots els informadors que generosament van donar el seu temps.

s'analitza la parla de cinc persones immigrades de la primera generació i la de sis persones de la segona i se'n fa una comparació amb les dades lingüístiques secundàries obtingudes a partir de l'atlas lingüístic d'Andalusia o ALEA (Alvar, 1972). Hi ha tres lapses de temps que ens permeten determinar els patrons de canvi per a cada una de les variables fonològiques que estudiem i també comprendre el que implica el procés d'adaptació a un entorn urbà i bilingüe. Aquests lapses estan representats per (1) les dades de l'atlas lingüístic, amb dades recollides a Andalusia durant els anys cinquanta i seixanta; (2) les dades sobre l'accent de les parlants de la primera generació, nascudes a Andalusia, i (3) les dades sobre l'accent de les parlants de la segona generació, nascudes a Barcelona.

Un supòsit de treball important que hem adoptat en aquest estudi és el fet que l'accent andalús és estigmatitzat a Catalunya. L'evidència d'aquest estigma prové de l'estereotip negatiu que els catalans tenen dels andalusos. Woolard (1983, 117), en el seu estudi sobre l'etnicitat a Barcelona, defineix l'estereotip d'un andalús. En poques paraules, se'ls considera oberts, amicals, simpàtics, fanfarrons, sorollosos, presumptuosos, ganduls i talosos. Aquesta visió és confirmada per diversos informadors d'aquest estudi, que fins i tot en tenen un concepte encara més negatiu. Per a ells, els andalusos tenen un baix nivell cultural, un estil de vida més tradicional i conservador i s'acosten més als africans (*sic*).

Considerant que l'accent andalús es percep negativament i que almenys una part del procés d'adaptació a un entorn català implica la pèrdua de les característiques no-estàndards, aquest estudi pretén descobrir quines variables fonològiques han canviat, fins a quin punt han canviat i també quina mena de constreyniments contribueixen a la pèrdua o a la difusió de les variables dialectals.

Un punt addicional que tracta aquest treball és si la pèrdua de les característiques fonològiques que estudiem coincideix amb l'ús que faci l'individu del català parlat. En una comunitat com Sant Andreu, que és tradicionalment catalana i on més del cinquanta per cent de la població ha nascut a Barcelona, la integració o l'assimilació en la comunitat predominantment catalana és una via per assolir un estatus social més elevat. Per tant, hem de suposar que els immigrants andalusos, a més d'aprendre català, evitaran els marcadors² amb significació social (Labov, 1972b).

Aquest estudi suggereix que els processos d'aculturació i d'adaptació lingüístiques per part dels immigrants andalusos a l'entorn bilingüe de Sant Andreu no solament consisteixen a aprendre català, sinó que també impliquen la pèrdua dels trets no-prestigiosos de la seva parla.

La major part de la recerca sociolingüística a Catalunya s'ha concentrat en aspectes que es relacionen amb l'estatus i la situació del català (Ninyoles, 1975; Argente, 1979; Vallverdú, 1980; Woolard, 1983; Turell, 1984; Tuson, 1985 i Bastardas, 1986, entre d'altres). L'interès en aquesta àrea específica és més que justificat, després de més de trenta anys de repressió del català sota el règim de Franco. Aquest treball complementa aquests estudis i pretén ser una continuació de la recerca de Calsamiglia i Tuson (1978, 1980), duta a terme fa deu anys en el mateix barri de Sant Andreu.

LA SITUACIÓ DE LA LLENGUA

Des de la mort de Franco l'any 1975 hi ha hagut una revifalla de la llengua catalana, i actualment s'utilitza d'una manera oberta. A causa de l'arribada d'un gran nombre

2. Labov (1972b) fa una distinció entre variables lingüístiques que són indicadors i variables lingüístiques que són marcadors. Un indicador és una variable amb una significació social molt petita o nul·la, mentre que un marcador sí que implica un significat social. En els resultats es debat la significació real de les variables que estudiem.

d'immigrants durant els anys seixanta i setanta, la qüestió de *normalitzar* el català ha esdevingut un tema important. L'objectiu d'assolir la *normalitat* lingüística s'ha vist obstaculitzat pel fet que molts catalans nadius no han après a escriure en català. Malgrat que l'estatus i l'ús desiguals de totes dues llengües ha anat millorant en alguns sectors, l'ús extensiu del català escrit i parlat entre les comunitats immigrades encara queda lluny.

El govern autònom català, juntament amb les institucions locals, fa servir el català en la majoria dels seus afers. També s'empra el català en els mitjans de comunicació —incloent els diaris, la ràdio i la televisió—, com també en l'ensenyament en moltes escoles privades de Barcelona. No obstant això, aquest no és el cas en les escoles públiques, especialment en els barris d'immigrants. Els costums i les festes locals es compleixen oberament.

La majoria de la població a la ciutat de Barcelona és catalanoparlant, però aquesta proporció varia d'un barri a l'altre. El cas és que la majoria de catalans són poc o molt bilingües en català i castellà. Això contrasta amb la comunitat immigrada, que està constituïda majoritàriament per castellanoparlants monolingües. Aquest fet ha originat una preocupació per la integració lingüística de les comunitats immigrades a Catalunya, com també debats sobre la supervivència del català en el futur (Strubell i Trueta, 1981). La millor manera d'entendre l'ús de la llengua (la tria entre català i castellà) a Barcelona és des del punt de vista de l'etnicitat i de l'autoidentificació (Woolard, 1983), encara que no podem ignorar l'associació del castellà amb la població obrera del sud d'Espanya i els funcionaris o altres representants del govern central.

D'acord amb les estadístiques oficials (Ajuntament de Barcelona, 1986), el grup més gran d'immigrants a l'àrea metropolitana de Barcelona és l'andalús, seguit pels immigrants provinents de les regions de Castella-La Manxa, Castella i Lleó, Aragó, Galícia, Extremadura i Múrcia. Un dels factors principals que determinen la integració d'aquestes poblacions a la societat catalana és el coneixement de la llengua catalana. El cens lingüístic distingeix diversos graus de coneixement de català, segons la capacitat que té l'individu d'entendre'l, parlar-lo i escriure'l. L'indicador més fiable del grau d'integració, però, és la capacitat d'una persona de parlar català tan sovint com s'ha de comunicar en la vida de cada dia. Les condicions per a la integració lingüística dels immigrants a la ciutat de Barcelona es consideren favorables (per comparació a alguns municipis del seu entorn) a causa de l'equilibri entre la població immigrada i l'autòctona (Strubell i Trueta, 1981, 79).

LA COMUNITAT DE PARLA

La unitat fonamental de l'anàlisi sociolingüística és el concepte teòric de comunitat de parla. La noció de comunitat de parla permet als sociolingüistes d'agrupar individus que comparteixen un conjunt de normes i regles d'ús del llenguatge (Gumperz, 1968; Labov, 1972). Aquesta idea ha estat criticada per altres sociolingüistes que defensen que certs tipus de variació s'entenen millor si considerem que la unitat de l'anàlisi sociolingüística és l'individu i la seva xarxa (Milroy, 1980; Chesire, 1982; Wardhaugh, 1986). En aquest estudi, el coneixement de Sant Andreu és important per tal d'obtenir una comprensió completa de la seva situació lingüística. A causa de les dimensions limitades de la mostra, seria erroni efectuar generalitzacions sobre el conjunt de Sant Andreu.

Sant Andreu és un barri de classe treballadora que es troba a l'extrem nord-est de la ciutat de Barcelona. És el novè dels deu districtes en què es divideix Barcelona. Aquest novè districte rep el seu nom de l'antiga ciutat de Sant Andreu de Palomar, i actualment s'estén força més enllà dels límits de la vella ciutat. El districte de Sant Andreu és subdividit en deu àrees més petites conegudes com a barris (Costa, 1979). La població immigrada de Sant Andreu s'ha establert principalment als barris del Besòs, les Roquetes i

Bon Pastor, mentre que la majoria de catalans viu al que era l'antic poble de Sant Andreu, que actualment coincideix amb els barris de Sant Pacià, el Mercadal i Estadella (vegeu el Mapa 1 per als límits exactes de Sant Andreu i els seus barris).

El districte de Sant Andreu ocupa un total de 702 hectàrees i té una població de 147.575 habitants, dels quals el 56 % han nascut a Barcelona. Com podem veure en la taula 1, la immigració cap a aquesta àrea va començar durant els anys cinquanta i va continuar fins als vuitanta, i va assolir el seu punt més àlgid als anys seixanta, durant els quals va arribar el 13,5 % de la població actual. La immigració es va anar aturant, i entre els anys 1981 i 1985 només el 2,4 % dels nousvinguts es va instal·lar a Sant Andreu.

TAULA 1

ANY D'ARRIBADA A SANT ANDREU (1986)		
<i>Any d'arribada</i>	<i>Habitants</i>	<i>Proporció (%)</i>
Abans del 1940	9.180	6,22
1941-1950	7.551	5,12
1951-1960	12.579	8,52
1961-1970	19.899	13,48
1971-1980	11.880	8,05
1981-1985	3.488	2,37
Nascuts a Barcelona	82.582	55,96
Desconegut	416	0,28
Total	147.575	100%

Font: Ajuntament de Barcelona (1986), Padró d'habitants, Servei d'Estadística, Barcelona.

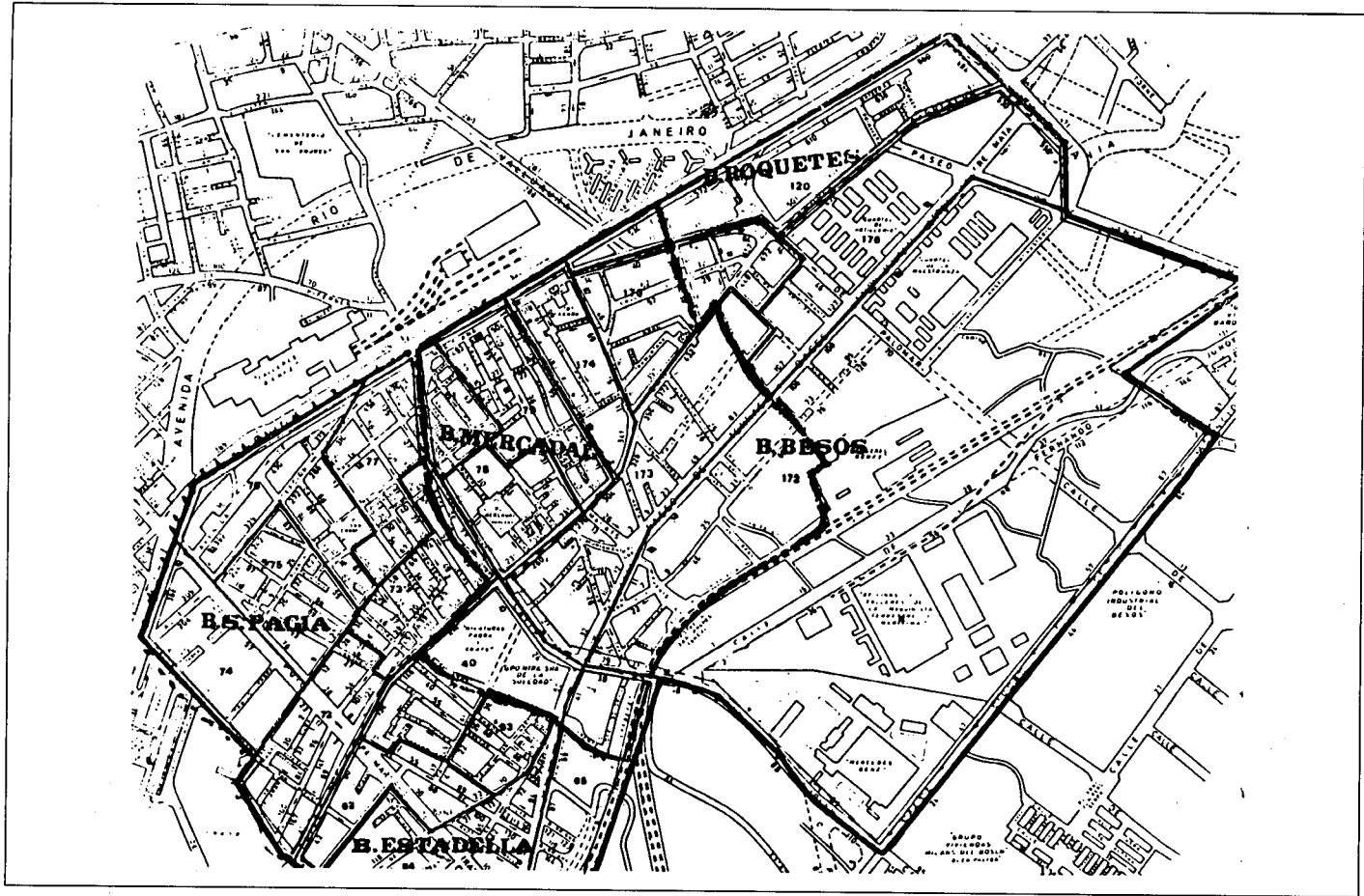
Aproximadament el 12 % de la població (16.389 habitants) va néixer a Andalusia. D'acord amb el cens municipal de l'any 1981, van arribar immigrants de totes vuit províncies andaluses, com podem veure en la taula 2. La majoria dels immigrants provenien d'Andalusia oriental (Jaén, Còrdova, Granada i Almeria). Aproximadament un de cada cinc immigrants andalusos de Sant Andreu prové de Jaén (20,5 %). Això es reflecteix en la mostra d'informadores, la majoria de les quals són de Jaén o filles de pares d'Andalusia oriental.

L'antiga ciutat de Sant Andreu de Palomar era tradicionalment catalana i avui encara manté la seva identitat catalana, malgrat la immigració. Per comparació amb altres districtes de Barcelona, Sant Andreu té una identitat forta, que queda demostrada per la multitud d'organitzacions i activitats que s'hi emprenen i que serveixen per unir la comunitat de Sant Andreu entorn de temes d'interès general.

Durant el segle XIX i la primera meitat del XX, Sant Andreu va ser un centre industrial. Diverses empreses importants —Pegaso, Fabra i Coats, la Maquinista i Renfe—³ s'hi van establir, van proporcionar llocs de treball per als residents de Sant Andreu i també van contribuir a la formació de la identitat del districte. La sensació de pertànyer

3. Pegaso era una empresa important que produïa camions; fins fa poc era un *holding* de capital majoritàriament espanyol. Fabra i Coats, encara activa a Sant Andreu, produeix fils i tèxtils. La Maquinista era una companyia de màquines de tren i altres productes del ram del metall. Renfe, la companyia ferroviària nacional, tenia una factoria a Sant Andreu.

MAPA 1
SANT ANDREU I ELS SEUS BARRIS

TAULA 2

LLOC DE NAIXEMENT DELS IMMIGRATS ANDALUSOS A SANT ANDREU 1981			
Província	Nombre d'andalusos	Percentatge d'andalusos	Proporció d'andalusos a Sant Andreu
Jaén	3.579	20,5	2,4
Còrdova	3.110	17,8	2,1
Granada	2.761	15,8	1,9
Almeria	2.281	13,1	1,5
Sevilla	2.106	12,1	1,4
Màlaga	1.537	8,8	1,0
Cadis	1.179	6,8	0,8
Huelva	837	4,8	0,6
Total	17.427	100%	11,8

Font: Ajuntament de Barcelona (1981), Padró d'habitants, Servei d'Estadística, Barcelona.

a una comunitat independent, separada de Barcelona, caracteritza encara avui el sentiment de la gent que viu a Sant Andreu.

Hi ha diverses raons perquè es va triar Sant Andreu com a lloc d'estudi. En primer lloc, es tracta d'una comunitat petita i relativament homogènia. Un altre factor encara més important és que Sant Andreu no és un barri que es pugui considerar un *ghetto* andalús, ja que l'interès d'aquest estudi és el canvi lingüístic com a part del procés d'aculturació en un entorn urbà català. La tria de Sant Andreu és important perquè en altres àrees de Barcelona la interacció social entre immigrants i catalans és més limitada: Sant Andreu és percebut pels immigrants andalusos com un lloc més civilitzat, més tranquil i més prestigiós per viure. De fet, molts immigrants que ara hi viuen s'hi van traslladar des d'àrees menys prestigioses de la ciutat.

LES VARIABLES LINGÜÍSTIQUES

La nostra anàlisi se centra en tres variables fonològiques característiques del dialecte andalús, que estudiarem entre els immigrants que resideixen al barri de Sant Andreu, a Barcelona, Les variables són l'*aspiració de la /s/*, el *seseo* i la *iotització*. Aquestes variables fonològiques són trets dialectals ben arrelats de la parla andalusa (Zamora Vicente 1974, 287-311; Narbona Jiménez 1987, 56-80), encara són comunes en el castellà d'Amèrica Llatina, i també podem trobar-les en altres dialectes de la península ibèrica. Mentre que l'*aspiració de la /s/* i la *iotització* són comunes a gairebé tot Andalusia, el *seseo* es limita a una àrea específica situada enmig de la regió, que inclou parts de Sevilla, Còrdova, Jaén i Màlaga.

L'*aspiració* o la pèrdua de la /s/ és una variable prou coneguda en tot el món de parla castellana (Cedergren, 1973; Canfield, 1981). La variable que analitzem en aquest estudi és il·lustrada per la paraula *éste*, en què la /s/ o bé s'aspira [h] o bé es perd ø. En l'exemple següent, [ésta] [é^hta] [éta], la variable que hem anomenat aspiració comprèn un procés de dues etapes en què són recognoscibles dues variants, [h] i ø. Podem distingir altres realitzacions de la variant en què la coarticulació del segment següent pot

tenir lloc amb o sense aspiració. Això queda exemplificat mitjançant la paraula *los pies* [los pies] [lo^h pie^h] [lo^hp pie^h] [lo^p pie] [lo pie]. En les dades que es van transcriure per a aquest estudi no es van distingir aquestes variants. Aquesta variable té lloc en posició de final de síl·laba, tant a final de paraula com seguida de fricatives o de paradets. L'aspiració de la /s/ es pot remuntar a textos castellans des del segle XV. Alguns lingüistes han defensat que aquest fenomen ja existia fins i tot en el segle segon (Alcina Franch i Blecua 1979, 348).

El *seseo* és un procés fonològic característic de l'andalús. L'origen històric d'aquesta variable es remunta a la fusió i la pèrdua de veu en la realització apical i dorsodental de la /s/ i la /z/ que va tenir lloc a la ciutat de Sevilla al llarg dels segles XIV i XV (Alcina Franch i Blecua, 1975; Menéndez Pidal, 1962; Lapesa, 1977). El *seseo* consisteix en la pronunciació de la /e/ com a [s]. Així, la pronunciació corrent de paraules com *cerca* [œrka] i *hacer* [aœr] queden transformades en [sérka] i [asér] pels parlants d'una àrea específica d'Andalusia. L'entorn lingüístic del *seseo* és la posició de començament de síl·laba, tant a començament de paraula com entre vocals.

La *iotització* consisteix en la pronunciació de la palatal corrent /j/ com a [y]. Així, paraules com *llover* [joβer] i *caballo* [kaβajo] serien pronunciades per la majoria d'andalusos com a [jóβer] i [kaβayo], respectivament. Aquest procés s'estén a gairebé tot Andalusia (Zamora Vicente, 1974; Navarro Tomás, 1977 i Lapesa, 1968), amb l'excepció de la part nord de les províncies de Granada i Almeria i diverses ciutats aïllades de Huelva, Sevilla, Cadis i Màlaga. Alcina Franch i Blecua (1979, 374) distingeixen diverses variants de la realització de la /j/, que són [y], [j], [ž], [ž] com també [ʒ] i [š], però en les transcripcions de la parla de les informadores només es va distingir la [y]. L'entorn lingüístic en què apareix normalment la /j/ és en posició inicial de síl·laba, tant a començament de paraula com entre vocals.

Hi ha un cert desacord sobre l'origen i el desenvolupament històric successiu d'aquesta variable. Lapesa (1981) localitza els primers signes de la iotització al segle XVI, encara que no va ser fins al segle XVIII que la iotització apareix per primera vegada en textos escrits per autors andalusos.

Segons Veny (1980, 29), no hi ha cap d'aquestes variables fonològiques en la varietat del català parlada a Barcelona. No obstant això, hi pot haver *seseo* en el castellà d'un catalanoparlant a causa de la interferència del català, que no té una fricativa interdental sorda [œ] en el seu sistema fonètic o fonològic. Els segments subratllats en les paraules catalanes zona, cinc i ocell es pronuncien [s] en català. Les paraules en castellà que s'escriuen amb c davant i o e i amb z es realitzen fonèticament (en el context apropiat) com a [œ] i [z] segons la varietat del castellà, que diferencia la [s] de la [œ]. Per tant, és possible que un catalanoparlant pronuncii paraules com *cerilla* de la mateixa manera que ho faria un andalús, és a dir, [sériɻa] en lloc de la pronunciació castellana corrent [œríɻa]. A primera vista això semblaria un cas de *seseo* andalús, però de fet prové d'una arrel diferent. L'estatus del *seseo* com a marcador amb significació social o com a indicador (Labov, 1972) es debat a les conclusions.

METODOLOGIA

Tant el treball de camp com les tècniques emprades per interpretar les dades són bàsics en la recerca sociolingüística. Com va assenyalar Labov (1981), l'objecte del treball de camp de la sociolingüística és l'obtenció de la parla natural ben enregistrada dins els límits d'una situació d'entrevista. Les entrevistes dutes a terme per a aquest estudi segueixen estretament les tècniques de Labov i la tradició metodològica segons la qual l'ob-

jectiu principal és descobrir la parla natural, com també altres estils de parla obtinguts a partir de textos escrits, una llista de paraules i una llista de parelles mínimes.

TAULA 3

PARLANTS DE LA PRIMERA GENERACIÓ						
<i>Informant</i>	<i>Edat</i>	<i>Lloc de naixement</i>	<i>Ocupació</i>	<i>Classe social</i> ¹	<i>Llengua principal</i> ²	<i>Anys a Catalunya</i>
A	46	Jaén (Jaén)	Cosidora/ minyona	CT	Castellà	37
B	26	Linares (Jaén)	Mestressa de casa	CT	Castellà	11
C	28	Almeria (Almeria)	Mestressa de casa	CT	Castellà	8
D	44	El Saucejo (Sevilla)	Minyona	CT	Castellà	41
E	44	Hornos del Segura (Jaén)	Treball especialitzat	CT	Català/ Castellà	29

1. CT: classe treballadora.

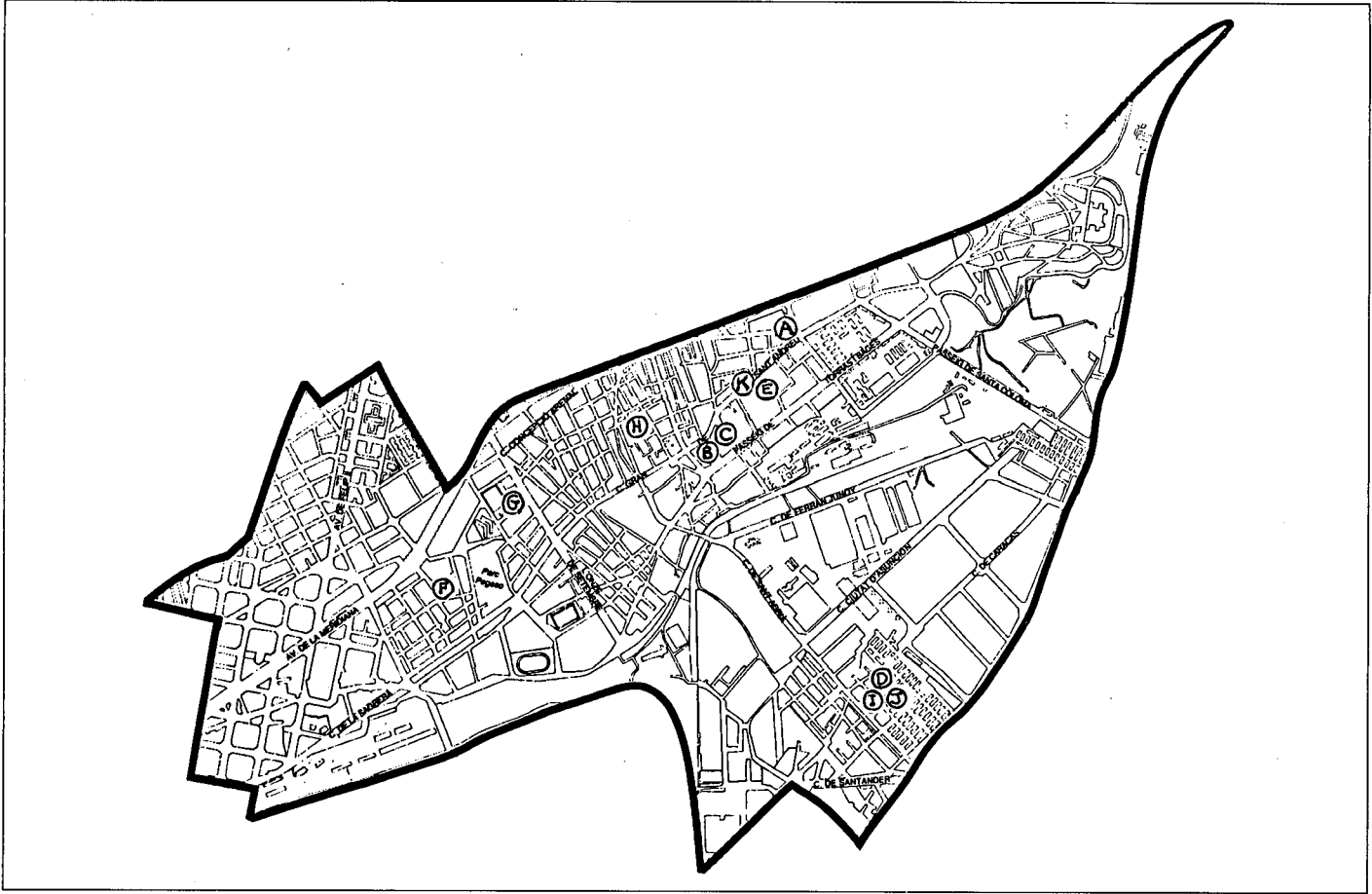
2. La llengua principal es va establir sobre la base de quina era la llengua que parlaven normalment.

S'ha seleccionat una mostra d'onze dones andaluses immigrades per fer d'informadores per a aquest estudi. Les dimensions de la mostra reflecteixen el nivell d'examen de la hipòtesi preliminar, i no són representatives estadísticament de la totalitat de la població de Sant Andreu. Els noms de les onze informadores van ser seleccionats a partir d'una llista facilitada per tres contactes diferents i no relacionats entre ells: un treballador d'un centre de planificació familiar, un capellà d'una de les esglésies locals i un amic que estudia a la universitat. La mostra final va ser seleccionada sobre la base de la seva disponibilitat i les seves ganes de participar en l'estudi. Com podem observar en el Mapa 2, em vaig assegurar que les informadores vivien en indrets diferents de Sant Andreu.

Totes les informadores són dones entre els 20 i els 50 anys. La decisió d'entrevistar aquest grup de parlants i no un altre és basada en l'observació de Labov segons la qual les dones són més sensibles a les formes de prestigi. Una consideració més pràctica és que les dones estaven més disposades a col·laborar i tenien més temps per ser entrevistades que no pas els homes. Un altre criteri important en la selecció de la mostra va ser assegurar que hi hagués un nombre comparable d'andaluses de la primera i de la segona generació. En total, van ser seleccionades cinc parlants de la primera generació i sis de la segona.

Totes les parlants de la primera generació havien nascut a Andalusia, independentment de l'edat que tinguessin quan es van traslladar a Barcelona. Les parlants de la segona generació havien nascut a Barcelona, però almenys un dels seus pares havia vingut d'Andalusia. En el cas de les parlants de la segona generació, cal fer una distinció segons quin dels pares (el pare, la mare o tots dos) va néixer a Andalusia. Tots dos pares de les informadores I i J havien nascut a Andalusia, com també la mare de les informadores F i K i el pare de les informadores G i H. Aquests tres subgrups de la segona generació d'immigrants formen part d'un continuum hipotètic constituït per cinc grups (inclouent l'ALEA i la primera generació) en què la llengua canvia al llarg del temps segons l'entorn familiar: 1) andalús a Andalusia, 2) nascut a Andalusia però immigrant a Catalunya,

MAPA 2
LLOC DE RESIDENCIA DE LES INFORMADORES

3) de pare i mare andalusos, 4) només la mare andalusa, 5) només el pare andalús. Es va considerar que la mare és la figura més important en la transmissió als seus descendents dels comportaments lingüístics. Els pares andalusos no intervenen tant en la socialització lingüística dels seus fills. Això coincideix amb els hàbits culturals llatins, en què els homes tenen un paper limitat en l'educació dels seus fills.

Gairebé totes les dones entrevistades pertanyen a la classe treballadora i han passat per l'ensenyament primari. Cinc informadores, a més, tenen algun tipus de formació professional (cosidora, secretària, delineant), i dues tenen un títol universitari. Pel que fa a la seva ocupació, tres informadores són mestresses de casa (no ocupades), quatre treballen en servei domèstic o com a mainaderes i dues tenen llocs de treball especialitzats, una estudia infermeria i una treballa com a mestra d'ensenyament primari en una escola religiosa privada. A les taules 3 i 4 podem trobar més informació sobre les informadores. La taula 3 inclou informació sobre l'ocupació, la classe social, la llengua principal i el nombre d'anys de residència a Barcelona per a les immigrades de la primera generació. La mostra presenta dos grups d'edat: de 20 a 35 anys i de 36 a 50 anys. La llengua principal de les informadores de la primera generació és el castellà. Això indica que entre els immigrants nascuts a Andalusia és infreqüent un procés complet d'aculturació. La informadora E n'és una excepció, ja que empra tant el castellà com el català amb la mateixa freqüència i la mateixa facilitat. El nombre d'anys de residència a Catalunya sembla que no afecta la integració lingüística.

TAULA 4

PARLANTS DE LA SEGONA GENERACIÓ						
<i>Informant</i>	<i>Edat</i>	<i>Lloc de naixement de la mare</i>	<i>Lloc de naixement del pare</i>	<i>Ocupació</i>	<i>Classe social</i> ¹	<i>Llengua principal</i> ²
F	30	Granada (Granada)	Barcelona (Barcelona)	Mestra d'escola	CM	Català
G	31	Barcelona (Barcelona)	Almeria (Almeria)	Mestressa de casa	CM	Català
H	48	Barcelona (Barcelona)	Montefrío (Granada)	Mainadera	CM	Català
I	24	El Saucejo (Sevilla)	Còrdova (Còrdova)	Cuïnera	CT	Castellà
J	21	El Saucejo (Sevilla)	Còrdova (Còrdova)	Estudiant	CT	Castellà
K	22	Hornos del Segura (Jaén)	Madrid (Madrid)	Mainadera	CT	Català

1. CM: classe mitjana; CT: classe treballadora.

2. La llengua principal es va establir sobre la base de quina era la llengua que parlaven normalment.

La taula 4 proporciona informació sobre les informadores de la segona generació. La mostra inclou tres grups d'edat: de 20 a 29, de 30 a 39 i de 40 a 49 anys. Les immigrades de la segona generació presenten un alt grau d'integració lingüística: d'un total de sis, quatre utilitzen habitualment el català. També cal assenyalar que les immigrades de la segona generació han assolit un estatus socio-econòmic més elevat que les de la prime-

ra. Dues de les informadores han obtingut un títol universitari i tres pertanyen a la classe mitjana.

La distribució geogràfica del lloc de naixement de les informadores (o del dels seus pares en el cas de les parlants de la G2) coincideix amb la distribució global dels immigrants de Sant Andreu. Això explica l'elevat nombre d'informadores de la província de Jaén. D'aquesta manera, i no obstant les seves dimensions, la mostra reflecteix acuradament els patrons d'immigració que hi ha a la comunitat.

Les entrevistes per a aquest estudi van ser dutes a terme per l'autora entre el març i el juny de l'any 1988. Cada entrevista va durar com a mínim una hora, i en alguns casos es van obtenir dues hores d'enregistrament. L'aparell de gravació que es va fer servir era un Sony TCM 5.000 EV, i el micròfon de condensador elèctric un Sony ECM-16, adherit a la roba de la informadora. L'entrevista tenia lloc, després d'haver-ne fixat l'hora, a la casa de la informadora o bé en un cafè del centre de Sant Andreu. Totes les entrevistes (llevat de la informadora G) es van efectuar en presència d'una tercera persona, que sovint participava en la conversa. La seva presència contribuïa que la situació i la conversació fossin més espontànies. L'entrevistadora va efectuar les entrevistes en castellà.

L'estructura de l'entrevista va seguir les línies de Labov per tal d'obtenir el ventall complet dels estils de parla: entrevista espontània, estil de lectura, llista de paraules i parelles mínimes.⁴ Aproximadament el noranta per cent de l'entrevista se n'anava en fer sortir la parla informal. La resta del temps s'emprava per obtenir estils de parla més formals. Per tal d'obtenir la parla espontània o informal, es van triar una sèrie de temes com per exemple el barri, la infantesa de la informadora, la salut, les vacances i la cèlebre qüestió del perill de mort. Tots aquests temes es van utilitzar amb èxit.

Es van extreure les dades dels enregistraments, i de cada entrevista se'n va elaborar la transcripció escrita. L'autora va fer la transcripció fonètica de les variables fonològiques, i una setmana més tard es van fer tests ràpids per confirmar les transcripcions originals. Les variables i les seves diverses realitzacions van ser transcrites fàcilment i d'una manera directa. L'*aspiració* va ser la variable més complicada de totes tres, a causa que es van diferenciar dues variants de /s/: [h] i l'única distinció a fer era entre la [j] lateral i la [y] gradual. La informadora C tenia diverses variants per a la [j] palatal lateral, però no es van prendre en consideració. Finalment, el *seseo* implicava la distinció entre la fricativa interdental [ø] i la [s] alveolar. Les dades de les informadores es van comparar amb les dades per a cadascuna de les variables fonològiques de l'ALEA.

La primera qüestió que sorgeix es relaciona amb la possibilitat de comparació entre les dades de l'atlas lingüístic i les dades obtingudes de les informadores. Atès que la metodologia emprada per aplegar les dades de l'atlas és diferent (Moyer, 1983), es fa necessària una explicació sobre què és el que s'està comparant.

Les dades de l'ALEA proporcionen informació sobre les variables a partir de dues dimensions: l'espai (és a dir, a quina banda d'Andalusia tenen lloc les variables/variants) i el temps (que inclou com es pronunciaven les variables fa trenta anys). Les dades extretes de l'atlas representen la parla d'una petita mostra de pobles i ciutats d'Andalusia. En total es van seleccionar vuit localitats, sobre la base d'on havien nascut les informadores de la G1 i també d'on havien nascut els pares de les parlants de la G2. D'aquesta manera, les dades obtingudes per a cada una de les variables serveix com a punt de partida per mesurar la quantitat i la direcció del canvi en la parla de les informadores. Les vuit localitats seleccionades són: Beas del Segura a Jaén (J 202), Sabiote a Jaén (J 205), Jaén capital (J 308), Còrdova capital (Co 402), Bràcana a Granada (Gr 309), Almeria capital (Al 508) i Los Corrales a Sevilla (Se 602). Podem veure'n la localització al mapa 3.

4. Es van obtenir dades sobre els quatre estils de parla, encara que en aquest treball no se'n debaten els resultats.

La mostra de ciutats de l'ALEA no inclou tots els llocs de naixement de les informadores, i és per aquesta raó que es van triar els pobles més propers. Així, es va triar Beas del Segura (Jaén) per a les informadores E i K, i Sabiote (Jaén) per a la informadora A, nascuda a Linares. Brácana (Granada) representa la parla de la informadora H, i Los Corrales (Sevilla) era la ciutat més propera a El Saucejo, per la qual cosa representa la parla de les informadores D, I, i J. Per tal de calcular la utilització de l'*aspiració*, el *seseo* i la *iotització* en aquestes ciutats d'Andalusia, es va seleccionar una llista de vint paraules per a cada variable i se'n va extreure la informació fonètica corresponent a cada una de les vuit localitats. Les paraules seleccionades provenien de tots sis volums de l'ALEA.

Les dades extretes de l'ALEA caracteritzen la parla d'aquestes ciutats de la mostra i, al mateix temps, serveixen com a punt de referència a partir del qual ha divergit la parla de les informadores. És d'aquesta manera que les dades de l'ALEA s'han fet comparables amb la parla de les informadores andaluses.

Les informadores han estat aplegades en grups de parlants de la primera i de la segona generació per tal d'avaluar el canvi lingüístic al llarg del temps i segons el lloc. No examinarem detalladament els canvis individuals.

Amb l'objecte d'analitzar les dades i d'obtenir estadístiques fidedignes, es va intentar obtenir els cent primers exemples per a cada variable en cada una de les onze informadores. Això no sempre va ser possible amb la variable de la iotització, que en una conversa té lloc d'una manera menys freqüent que l'aspiració o el *seseo*. Les dades de l'atlas eren més abundants, i es van transcriure aproximadament cent seixanta exemples per al conjunt de les vuit ciutats. Els resultats es presenten en percentatges que es van calcular a partir del nombre absolut d'exemples per a cada una de les variables.

RESULTATS I ANÀLISI

Els resultats globals de les tres variables fonològiques que estudiem es troben resumits en les taules 5, 6 i 7. Les variables lingüístiques i les seves diverses realitzacions estan llistades a la columna de l'esquerra. La font a partir de la qual s'han obtingut les dades és representada pels cinc grups al capdamunt de les taules: 1) ALEA, 2) parlants de la primera generació, 3) parlants de la segona generació amb el pare i la mare andalusos, 4) parlants de la segona generació amb només la mare andalusa, 5) parlants de la segona generació amb només el pare andalús. Les onze informadores entrevistades encaixen en aquesta agrupació. El grup de parlants de la primera generació és compost per les informadores A, B, C, D i E. Les immigrades de la segona generació se subdivideixen en tres grups: les parlants de la segona generació amb el pare i la mare andalusos queden representades per les informadores I i J; les parlants de la segona generació amb la mare andalusa per les informadores F i K, i les parlants de la segona generació amb el pare andalús per les informadores G i H. Les dades de l'atlas representen la parla de la mostra de ciutats seleccionada de l'ALEA. La columna del total resumeix la parla dels tres subgrups de la segona generació.

Les dades presentades de les taules 5 a 8 mostren el canvi lingüístic al llarg del temps, a més de proporcionar informació sobre els factors lingüístics externs que han influït en la pèrdua de l'aspiració, el *seseo* i la iotització. La taula 5 presenta informació sobre la variable de l'aspiració. La informació reproduïda a la taula inclou la pèrdua de les variants no-estàndards de la /s/, el patró de canvi per a l'aspiració, com també la influència de l'entorn familiar (en el cas dels immigrants de segona generació) en la pèrdua de les variables fonològiques en qüestió. La variable fonològica que hem anomenat *aspiració* afecta la /s/, i les seves realitzacions no-estàndards són [h] i ø. Aquest fonema es troba en posició de final de síl·laba i té diversos contextos lingüístics que no sembla

TAULA 5

L'ASPIRACIÓ I LA PÈRDUA DE LA /S/ PER GENERACIONS (En percentatges)						
Variable d'aspiració	ALEA	1G	Segona generació (2G)			
			Total	Pare i mare	Només mare	Només pare
Aspiració [h]	53,8	33,8	9,3	26,8	0,0	0,0
Pèrdua de la /s/	44,3	3,5	5,7	8,0	7,9	1,4
Pronunciació de /s/	1,9	62,6	84,9	65,2	92,1	98,6
Total	100 %					
(N)	(158)	(511)	(610)	(213)	(189)	(208)

TAULA 6

EL SESEO PER GENERACIONS (En percentatges)						
Variable del seseo	ALEA	1G	Segona generació (2G)			
			Total	Pare i mare	Només mare	Només pare
Seseo [s]	31,0	12,4	11,2	21,6	10,8	5,2
Absència de seseo [θ]	69,0	87,6	88,8	78,4	89,2	94,8
Total	100 %					
(N)	(145)	(468)	(474)	(125)	(139)	(210)

TAULA 7

LA IOTITZACIÓ PER GENERACIONS (en percentatges)						
Variable iotització	ALEA	1G	Segona generació (2G)			
			Total	Pare i mare	Només mare	Només pare
Iotització [y]	100	67,9	39,4	46,9	45,3	23,4
Absència de iotització [i]	0	32,1	60,6	53,1	54,7	76,5
Total	100 %					
(N)	(157)	(421)	(479)	(81)	(117)	(81)

TAULA 8

PÈRDUA DELS TRETS DIALECTALS: ASPIRACIÓ O PÈRDUA DE LA /s/, SESEO I IOTITZACIÓ						
Variables	En percentatges			Índex de pèrdua (ALEA = 100)		
	ALEA	Generació		ALEA	Generació	
		1G	2G		1G	2G
Aspiració o pèrdua de la /s/	98,1	37,3	15,0	100	38	15
Seseo	31,0	12,4	11,2	100	40	36
Iotització	100,0	67,9	39,4	100	68	39

que tinguin influència en la realització de les diferents variants específiques. Aquests tres contextos són els següents: 1) /s/ a final de paraula, 2) /s/ a l'interior de la paraula, i 3) /s/ precedida de vocal.

Els resultats de l'ALEA sobre l'aspiració a Andalusia indiquen que la pronunciació de la /s/ és estranya. Totes dues variants —[h] i ø— són freqüents, encara que predomina l'aspiració. Aquestes dades descriuen la parla de les informadores i dels seus pares abans que marxessin d'Andalusia. Les immigrades de la primera generació presenten canvis notables en la seva parla des que vénen a viure a Barcelona. Més del 50 % de les parlants de la primera generació utilitza la pronunciació estàndard. Això contrasta amb la tendència global a Andalusia, que consisteix a aspirar o bé a ometre la /s/. La pèrdua de la /s/ per part de les informadores de la primera generació mostra un canvi molt més important d'Andalusia a Barcelona que la variant aspirada. Això sembla indicar que l'aspiració és la menys estigmatitzada de les dues variants.

La *columna del total* de les parlants de la segona generació indica que la pronunciació estàndard de la /s/ augmenta substancialment per a aquest grup. L'aspiració és un tret dialectal que es troba clarament en recessió entre els immigrants andalusos de Sant Andreu. Malgrat que aparentment no hi ha cap explicació del per què els parlants de la segona generació haurien de presentar una pèrdua de la /s/ més gran que els de la primera, la tendència global envers l'accent estàndard és prou clara.

Els subgrups de les immigrades de la segona generació proporcionen una visió més acurada sobre com l'aspiració es manté i es perd. El fet que la mare o el pare siguin andalusos no influeix en el manteniment de la variant aspirada. No obstant això pel que fa a la pèrdua de la /s/, la influència de la mare és més gran que la del pare, però no sobrepassa la combinació de pare i mare andalusos. Així, doncs, respecte a la variable de l'aspiració podem establir un continuum perfecte d'influència dels pares en la parla dels seus fills.

Una altra manera d'observar els resultats d'aquesta taula és aplegar les dues variants no-estàndards. Això té un sentit, ja que totes dues formes són estigmatitzades. Des d'aquesta perspectiva, la variant ø o pèrdua de la /s/ ja no necessita una explicació, i podem establir la transició progressiva cap a la pronunciació no aspirada en cada un dels cinc grups: ALEA, la primera generació i els tres subgrups de la segona generació, com podem veure en la tercera filera de la taula 6.

Una visió de conjunt de la taula 6 indica que els immigrants andalusos a Barcelona gairebé han perdut les variants no-estàndards [h] i ø. El patró de canvi lingüístic per a la variable de l'aspiració implica la desaparició completa de les formes no-estàndards,

que es perden a un ritme constant en dues generacions. L'aspiració es perd d'una manera tan radical perquè és una característica molt destacada del dialecte andalús, no solament per als immigrants de la primera generació que van arribar d'Andalusia sinó també per als seus fills, que han nascut a Barcelona i viuen en un entorn català. La naturalesa altament estigmatitzada d'aquesta variable explica per què els andalusos que intenten integrar-se en la societat catalana voldrien perdre-la. L'adquisició de les variants castellanes estàndards de la /s/ indica que el que ha tingut lloc és un canvi o reajustament fonètic, més que no pas una reestructuració fonològica, i que la /s/ subjacent sempre ha degut estar present en la gramàtica de les informadores. La velocitat amb què s'ha perdut l'aspiració coincideix amb l'observació de Payne (1980, 174-175) segons la qual el reajustament fonètic s'efectua amb més facilitat que no pas els canvis en el sistema que requereixen l'aprenentatge d'una nova forma.

La taula 6 resumeix les dades sobre la variable del *seseo*. La informació que ens proporciona indica fins a quin punt s'ha perdut el *seseo*, el patró de canvi que ha seguit el *seseo* i la influència dels pares en la pèrdua d'aquesta variable. El *seseo* és una variable fonològica ben determinada, que s'estén per una àrea específica d'Andalusia. No obstant això, en aquesta taula hem inclòs ciutats i informadores de regions on no hi ha presència de *seseo*. D'aquesta manera és possible mesurar l'avaluació social del *seseo* a Barcelona.

El *seseo* consisteix en la pronunciació no-estàndard de la [s] en lloc de la fricativa interdental [ø]. Aquesta variable es presenta en posició de començament de síl·laba en els contextos lingüístics següents: 1) a començament de paraula, 2) a l'interior d'una paraula i 3) seguida d'una vocal.

Els resultats de l'ALEA respecte al *seseo* mostren que la pronunciació no-estàndard de la [ø] és menys comuna que la forma fricativa interdental estàndard. Això és lògic, si considerem que aquesta variable fonològica no té l'extensió de l'aspiració o de la iotització. Més de la meitat dels parlants de la primera generació assentats a Barcelona han perdut la variable no-estàndard del *seseo*. Aquesta disminució indica clarament que els parlants de la primera generació perceben el *seseo* com un tret dialectal estigmatitzat. Per comparació a les informadores de la primera generació, la columna del total de les parlants de la segona generació no presenta canvis importants. En altres paraules, la pèrdua del *seseo* té lloc principalment en la primera generació.

La influència dels pares en el manteniment del *seseo* es pot predir amb certa facilitat. La combinació de pare i mare andalusos exerceix una influència més gran en el manteniment de la pronunciació no-estàndard de la [s] que el fet de tenir solament un dels dos pares andalusos. La taula 6 mostra que la pronunciació estàndard predomina en la parla de les informadores, i que el *seseo* es perd ràpidament en la primera generació. L'ús del *seseo* és baix, i en la segona generació esdevé estable. El patró global de canvi per a aquesta variable segueix una tendència diferent de la que trobàvem en el cas de l'aspiració. El *seseo* es perd ràpidament en la primera generació i molt difícilment en la segona. Hi ha dues explicacions possibles d'aquest canvi específic. En primer lloc, l'ús de la [ø] en lloc de la variant [s] implica aprendre una nova forma i també efectuar una reestructuració fonològica. La reestructuració fonològica, segons Payne (1980, 144), requereix un esforç més gran per ser assimilada, la qual cosa podria explicar el baix índex de pèrdua del *seseo*. Una explicació addicional del comportament d'aquesta variable es podria relacionar amb l'existència d'una competència entre dues avaluacions socials de la variable: un valor estigmatitzat, associat amb l'accent andalús, i un valor no-estigmatitzat, present a Catalunya. El fet que els catalans puguin tenir *seseo* a causa de la interferència del català, que no té la [ø] en el seu sistema fonètic, és important perquè a Barcelona no es consideri un tret estigmatitzat. Així, el que sembla que succeeix és que els parlants de la segona generació són conscients de l'avaluació no negativa del *seseo* i per tant no se senten tan obligats a canviar el seu accent com els seus pares, de la primera generació,

